

НЕМОЖЛИВІСТЬ ЗАЛИШАТИСЯ СТОРОННІМ СПОСТЕРІГАЧЕМ, АБО ПРО ПРАЦЮ, ПЕРЕМОГИ І ТРИВОГИ

Павличко Дмитро. Спогади. Т. 5. К.: Ярославів Вал, 2019. 712 с.;
Т. 6. 2020. 368 с.

Ці дві книги продовжують документально-меморіальну серію Д. Павличка й містять матеріали воістину безцінні (більшість із них публікується вперше). Тут поєднані загальногуманітарно-культурні та громадсько-політичні проблеми України другої половини ХХ — початку ХХІ століть (в авторському осмисленні, ясна річ). Більшість із поданих матеріалів у той чи той спосіб доповнюють та поглиблюють суть описаного в попередніх томах. Тож із усіх цих текстів постають і ряснота епохальних подій історії України, і подвижницьке життя нашого автора, ущерть заповнене безперервною працею — не тільки літературною, а й громадською та політичною. І водночас постає світоглядна біографія мемуариста.

Жанри, репрезентовані в цих томах, — найрізноманітніші: статті, нотатки, звернення, тексти виступів, рецензії, заяви й листи, особисті й колективні, до різних людей та установ, передмови до різних видань (і не лише суто літературних, а й політологічних, як, наприклад, до книжки Аскольда Лозинського «Близька Україна», виданої в Харкові 2017 р. [1, 536—547]).

Щоденників тут небагато: два десятки сторінок із 1966 р., коли Д. Павличко та І. Драч були делеговані до ООН, містять сухуваті записи — явно аби, як тоді казали, «компетентні органи» не могли зробити висновки про настрої автора. Значно більше інформації — і щодо біографічних моментів, і щодо міркувань про особисте, минуле й сучасне, суспільні проблеми — містять численні інтерв'ю Д. Павличка. У них, зокрема тих, що належать до епохи Незалежності України, маємо і щирі зізнання про певні моменти складнощів, віри у брехливі «ідеали» чи у вимушеності деяких (нечисленних, до честі автора), компромісних рядків. Немає певності в тому, що завжди доречно така правдивість, коли, зокрема, ідеться про розходження з колишніми однодумцями чи друкується й така стаття, де, за авторським-таки визнанням, наявні «однобокість і несправедливість» [2, 141].

Однак, поза сумнівом, для таких дражливих випадків існує авторське право. Як і право на вміщення у книжці різних матеріалів,

необхідних авторові для всебічного розкриття дорогої для нього теми. Деякі теми несподівано розгортаються подібно до сповнених інтриги сюжетів. Наведу один приклад.

Коли Левко Лук'яненко опинився аж у Канаді, а Дмитро Павличко — у Польщі, а потім у Словаччині, то ми, звичайні громадяни, здогадувалися: це почесне заслання.

Проте наші славні козаки не розгубилися — узялися за роботу. Зокрема, Д. Павличко опікувався спорудженням пам'ятника Т. Шевченкові у Варшаві. Як унікальний сюжет постає історія підготовки ним різних заходів з ушанування 800-річчя коронованого князя українського Данила Галицького у Хоїмі 2000 року [1, 150—151, 154—156; 2, 251—254]; а також публікація матеріалів трьох служителів різних християнських конфесій [2, 255—267]. Це були зусилля на той час марні, попри приховані неймовірні можливості налагодження політичних та культурних європейських контактів.

Багатоаспектність, усеосязність політично-філософського мислення Д. Павличка з тієї безлічі фрагментів виформовує розуміння нерозривності взаємозв'язку констант (своєрідних субстанцій — одночасно фізичних і категоріальних): нація і держава. Нація, серцевиною якої є мова, становить основу формування держави — обидвоє, як і їхня єдність, цементуються мовою. Держава оберігає, захищає й мову, і націю, сприяє їх розвитку, як і розвитку національних меншин. (Усе це — з досвіду держав Європи, зокрема України).

З багатьох літературних текстів, котрі в той чи той спосіб розглядає Д. Павличко, що «написані на рівні Андре Моруа» [1, 442], чи не найбільше надаються до підтвердження його концепції української національної ідеї п'ять творів Михайла Слабошпицького, випущених останніми роками (т. 5, першопублікація згаданої статті про письменника — у газеті «Слово Просвіти» 2014 р.): «Марія Башкирцева» — «це Україна ще не свідомо своєї глибокої українськості», «Веніямін літературної сім'ї» (про Олексу Влизька) — «це Україна одурена...», «Поет із пекла» (Тодось Осьмачка) — «це Україна, катована голодоморами», «Українець, який відмовився бути бідним» (Петро Яцик) — «це Україна, яку збудувати нам ще не вдалося, та вона вже є не тільки в уяві...» [1, 442—443]. І врешті «Що записано в книгу життя» — «роман і в той же час літературознавча монографія» [1, 444] з головним героєм Михайлом Коцюбинським. Д. Павличко дає глибоке і влучне визначення мети письменника (яку вважає талановито здійсненою): «...змалювати Україну, наче серця і розуми її найвидатніших синів. Адже це були інтелектуали, які вже збагнули, що національна справедливість старша за соціальну, що бездержавний народ приречений на вічне соціальне рабство» [1, 445].

Задля справедливості (інформаційної рівноваги), критик повідомляє і про «найкращу книжку про Майдан» М. Слабошпицького — «Гамбіт Надії» — та дає афористичне визначення суті цього історичного явища: «На сильну соціальну пружину Майдану натискала пристрасть національної єдності. Клич "Слава Україні! — Героям Слава!", від воїнів УПА перейнятий, став гаслом об'єднання україномовної та російськомовної частин нашого суспільства» [1, 449].

І все ж Дмитро Павличко передовсім Поет.

Сильне враження від тому 5 (а власне — і від усіх шести) довершує поетична «Молитва» Д. Павличка; основна суть його благання до Господа Єдиного над світами і народами — про те, за що, по всіх роках важкої праці та напруженої боротьби, тривога зберігається:

...Вчини, щоб не померла моя мова,

Розп'ята на хресті й не знята ще з хреста!

Лариса МОРОЗ

м. Київ

Отримано 11 листопада 2020 р.